

*'ACÂYİBÜ'L-MAHLÛKÂT VE
GARÂYİBÜ'L-MEVCÛDÂT*

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 4
Tıpkıbasım Serisi : 2

- Kitabın Adı* : 'ACÂYİBÜ'L-MAHLÛKÂT VE GARÂYİBÜ'L-MEVÇÛDÂT
: Muhammed bin Mahmûd et-Tûsî'nin 12.y.y.'da Farsça kaleme aldığı
'*Acâyibü'l-Mablûkât ve Garâyibü'l-Mevcûdât*' isimli eserin I. Mehmed
(Saltanatı 1413-1421) zamanında Türkçe 'ye yapılan tercümesi.
- Yayıma Hazırlayan* : Günay Kut
Boğaziçi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Öğretim Üyesi, Prof. Dr.
- Arşiv Kayıt* : Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuri Arlasez
Koleksiyonu, No. 128
- Editör* : Günay Kut
- Baskı* : Pasifik Ofset
Cihangir Mah. Baha İş Merkezi A Blok 34310
Haramidere-İstanbul. Tel: 0212 412 17 77
Sertifika No. 12027
- Baskı Yeri ve Yılı* : İstanbul 2012
- Baskı Miktarı* : 1. Baskı, 1000 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library of Congress A CIP Catalog Record

'Acâyibü'l-Mablûkât ve Garâyibü'l-Mevcûdât
Muhammed bin Mahmûd et-Tûsî'nin Aynı Adlı Farsça Eserinin Türkçe Tercümesi.
1. İslâmî Edebiyat, 2. Coğrafya, 3. Kozmografya, 4. Ansiklopedi,
5. Tûsî, 6. Kazvînî, 7. Günay Kut
ISBN: 978-975-17-3660-4

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.
Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*'na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayınlanamaz ve çoğaltılamaz.

T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
Ticarethane Sok. No: 12 34410 Sultanahmet/Fatih/İstanbul
Tel: +90 (212) 511 36 37
Faks: +90 (212) 511 37 00
info@yek.gov.tr
www.yek.gov.tr

‘ACÂYİBÜ’L-MAHLÛKÂT
VE
GARÂYİBÜ’L-MEVCÛDÂT

(İNCELEME – TIPKIBASIM)

*Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi,
Nuri Arlasez Koleksiyonu, No. 128’deki Nüshanın Tıpkıbasımı*

Yayına Hazırlayan
Günay Kut

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve işbirliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşa edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçukludan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gökkubbe altında gelişen her değer, hakikatin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslam ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı önplanda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine'de, Kahire'de, Şam'da, Bağdat'ta, Buhara'da, Semerkant'ta, Horasan'da, Konya'da, Bursa'da, İstanbul'da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecek değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanlarının geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşa edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
T. C.
Başbakan

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	5
GİRİŞ	9
I. Tûsî'nin <i>'Acâyibü'l-mahlûkât'</i> 1	10
II. Kazvîni'nin <i>'Acâyibü'l-mahlûkât'</i> 1	11
III. Türkçe Tercümeleler	11
IV. Tıpkıbasımı Yapılan Nuri Arlasez No. 128'deki Yazma ve Diğer Nüshaları	17
V. Acâyiplerden Örnekler	20
VI. Yazmanın İmlâsı	23
VII. Diğer Nüshalar	24
VIII. Sonuç	26
<i>'ACÂYİBÜ'L-MAHLÛKÂT'</i> İN İÇERİĞİ	27

GİRİŞ

'Acâyibü'l-Mahlûkât ve Garâyibü'l-Mevcûdât

Prof. Dr. Günay Kut*

'Acâyibü'l-mahlûkât ve Garâyibü'l-mevcûdât (bundan böyle *'Acâyibü'l-mahlûkât* olarak geçecektir) konusu itibariyle İslamî edebiyatların ortak konularından biridir. Konu aslında Yunan'dan gelmiştir. *'Acâyibü'l-mahlûkât* İslam dünyasını eserleriyle etkileyen Aristoteles (m. ö. 384-322), astronom, matematikçi ve coğrafyacı Batlamyus (ö. 85/165), Aristoteles'in öğrencisi ve bitkiler üzerindeki araştırmalarıyla ünlü olan Yunan filozofu Teofrastos'un (Theoprostos) (m. ö. 372-287) eserlerinin bir özü olarak Arap, Fars ve Türk literatüründe yerini almıştır. Genellikle Türkçe tercümelemleri Farsçadaki *'Acâyibü'l-mahlûkât'*ın yazarı Muhammed bin Mahmûd et-Tûsî es-Selmânî'nin 555/1160 yılında kaleme aldığı telifine dayanmaktadır². (Bundan böyle Tûsî olarak geçecektir.) Aynı addaki eser, Arapça olarak Kazvîni adıyla şöhret bulan Zekeriyâ bin Muhammed bin Mahmûd Ebû Yahyâ (ö. 681/1283) tarafından yazılmıştır³. Eserin tanıtımı olarak hazırlanan bu yazıda tıpkıbasımı verilen Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuri Arlasez 128 numarada kayıtlı olan *'Acâyibü'l-mahlûkât'*ın kaynağı üzerinde durulacak ve kısaca diğer *'Acâyibü'l-mahlûkât* ve tercümelemleri hakkında bilgi verildikten sonra Nuri Arlasez 128 tanıtılacak ve diğer nüshalarından kısaca söz edilecektir.

---

1 Bu kelimenin aslı "acâ'ib"dir. Fakat görülen tercümelemlerde hep 'acâyip olarak geçmektedir. Bu da bu tür kelimelerde Türklerin zorlandığını ve araya bir "y" koyduklarını gösteriyor. Fâ'ide yerine fâyide yazılması gibi. Kimi müstensihler hem hemze hem de "y" koyarlar. Bu yazıda da metinlerdeki şekli esas alınmıştır.

* Boğaziçi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi.

2 Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* 2, ikinci basılış (İstanbul: MEB, 1971), s. 1127.

3 Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, s. 1128.

Öncelikle Kazvî'nin eserinin Nuri Arlasez 128'den ayrı bir tertipte ve aralarında konusal benzerlikler olmakla birlikte daha değişik bilgileri ihtiva ettiğini belirtmeliyiz. Aslında gerek Arapça gerekse Farsça yazılan aynı adda veya *'Acâyibü'l-Hind*, *'Acâyibü'l-büldân*, *Kitâbü'l-Muğrib*, *Tuhfetü'l-'acâyib ve Turfetü'l-garâyib*, *Tuhfetü'l-garâyib* gibi değişik adlarda da bu tür eserler yazılmıştır⁴. Ama bu arada önemli bir Türkçe eserden de bahsedilmesi gerekmektedir. O da Manyasoğlu'nun 841/ [1438] yılında Üsküp'te telif edip II. Murad'a ithaf ettiği bu tür ansiklopedik bir eser olan *A'cebü'l-'acâyib* adlı eserdir⁵. Şimdi öncelikle Tûsî ve Kazvî'nin *'Acâyibü'l-mahlûkât* adlı eserleri ile ilgili bilgi verilecektir.

Tûsî'nin *'Acâyibü'l-mahlûkât*'ı

Kronolojik sıraya göre önce Tûsî'nin eserinin tanıtımı Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Fatih koleksiyonu 4173 numaralı yazmadan⁶ (Bundan böyle Fatih 4173 olarak geçecektir) ve Muniçehr Sutûde tarafından yayımlanan (Tahran 1345 hş/1966) (Bundan böyle Sutûde olarak geçecektir) *'Acâyibü'l-mahlûkât*'tan faydalanılarak yapılacaktır. Tûsî eserini on "rükün"e ayırmıştır. Baştaki girişten sonra eserin rükünleri şöyledir:

1) er-Rüknü'l-evvel 3b; 2) er-Rüknü's-sâni 10b; 3) er-Rüknü's-sâlis 13a; 4) er-Rüknü'r-râbi' 25b; 5) er-Rüknü'l-hâmis 56b; 6) er-Rüknü's-sâdis 62a; 7) er-Rüknü's-sâbi' 69a; 8) er-Rüknü's-sâmin 88b; 9) er-Rüknü't-tâsi' 93a; 10) er-Rüknü'l-'âşir 98b-115a.

Nurî Arlasez 128 de aynen on rükün olarak tertip edilmiştir. Başlıkların içerikleri aynı olduğu için burada ayrıca verilmeyecektir. Fatih 4173 ve Sutûde yayınıyla karşılaştırılmasında rükünler, bab ve fasıllarda aynı konuların işlendiği tespit edilmiştir.

4 Günay Kut, "Acâ'ibü'l-mahlûkât," *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* I (İstanbul, 1998) s. 315-16. (Bundan böyle DİA olarak geçecektir)

5 M. C. Şehabeddin Tekindağ, "İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'nde Türkçe Yazmalar Üzerine Çalışmalar," *Türkiyat Mecmuası* XVI (İstanbul, 1971), s. 147-148; Mahmûd b. Kâdî-i Manyas, *Gülistan Tercümesi*, Giriş-inceleme-sözlük, Hazırlayan Mustafa Özkan (Ankara: TDK, 1993), s. 17.

6 Bu nüsha 9 Şaban 740 / 9 Şubat 1340 yılında istinsah edilmiştir. Eserin minyatürlü nüshası Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Fatih 4174 numarada kayıtlıdır.

Kazvîni'nin *'Acâyibü'l-mahlûkât'*

Arapça olarak kaleme alınan Kazvîni'nin *'Acâyibü'l-mahlûkât'* ise tertip bakımından Tûsî'nin eserinden ve dolayısı ile Nuri Arlasez 128'den çok farklıdır. İşlenen kimi konular benzerlik gösterebilir de içerik bakımından farklıdır. Kazvîni eserini dört *mukaddime* ve iki *makale* olarak ele almıştır. Birinci makale ulviyyâtla ilgili olup kendi arasında 13 “nazar”a bölünmüştür. Nazarlar içinde “fasıl” başlıkları da bulunmaktadır.

I. Makalenin nazarları: 1) Eflâkin hakikati, şekilleri ve hareketleri, 2) Kamer feleği, 3) Utârid feleği, 4) Zühre feleği, 5) Şems feleği, 6) Merih feleği, 7) Müşteri feleği, 8) Zuhâl feleği, 9) Felekü's-sevâbit ve fasılları, 10) Burûc, 11) Felekü'l-eflâk, 12) Sükkânü's-semâvât, 13) Zamanla ilgili kavramlar ve acayıplıkları: gece, gündüz, aylar (Arap-Rum ve Fars ayları), mevsimler.

II. Makale'nin nazarları: 1) Unsurların hakikatleri: Anâsır-ı erba'a, 2) Ateş küresi ve fasılları, 3) Hava küresi ve fasılları: Bulut, yağmur, rüzgâr, gök gürültüsü ve şimşek, 4) Su ile acayıplıklar, 5) Arz küresi, daha sonra kâinatla ilgili acayıplıklara geçilir. Bu bölümdeki “nazar”lar ise madenler, nebatlar ve hayvanlardır⁷. Kazvîni bu eserini hazırlarken yararlandığı yirmi kadar eseri mukaddime kısmında isimleriyle birlikte zikretmiştir⁸. Birbirinden farklı dört kola ayrılan eserin dördüncü kola ait versiyonu Wüstenfeld tarafından 1848 yılında Göttingen'de yayımlanmıştır⁹. Son olarak gördüğümüz *'Acâyibü'l-mahlûkât'* yayını ise 1977 yılında basılmıştır¹⁰.

Türkçe Tercümeleler

Bu yazıda *'Acâyibü'l-mahlûkât'* in Türkçe olarak çeşitli zamanlarda yapılan sekiz ayrı tercümesi tespit edilebilmiştir. Kısaca bu tercümelerden bahsedilerek tıpkıbasımı verilen *'Acâyibü'l-mahlûkât'* a geçilecektir.

7 İncelenen nüsha Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ayasofya 2935 numaralı yazmadır. 710/1310-11 yılında istinsah edilmiştir.

8 Ayrıntılı bilgi için bkz. Günay Kut, “‘Acâ'ibü'l-mahlûkât” *DİA* 1, s. 315.

9 Kazvîni'nin bu eserinin yayımlarıyla ilgili geniş bilgi için bkz. M. Streck, “Kazvîni” *İslâm Ansiklopedisi* 6 (İstanbul, 1955), s. 532.

10 Z. Al-Qazwîni, *'Acâeb al-mahlûkât wa Gharâeb al-mevcûdât*, edited by Farouk Saad (Beyrut: 1977).

İlk tercüme İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi TY 524 numarada kayıtlı olan *'Acâyibü'l-mahlûkât*'tır¹¹. Bu eserin mütercim veya derleyicisi Ali bin Abdurrahman adlı kişidir. Bu kişi için kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmaz. Ali bin Abdurrahman eserin başındaki 2a-b'de bulunan mukaddime kısmında “*Bu kitâbı tasnîf eyledüm haberleri garâ'ibinden ve fasılların 'acâ'ibinden, tevârihlerden, Tevârih-i Muhammed Taberi'den cem' eyledüm ve bunun adını 'Acâyibü'l-mahlûkât* kodum.” demektedir. Ama eserin düzeni Kazvî'nin eserine uygunluk gösteriyorsa da Kostantiniyye ve Konya ile verilen bilgileri Tûsî'nin ve Sirâceddîn Ömer bin el-Verdî (ö. 850/1446)'nin *Harîdetü'l-'acâyib ve Ferîdetü'l-garâyib* adlı eserinde bulunmaktadır. Ali b. Abdurrahman eserine ayrıca Bursa ve Edirne'yi de eklemiştir. Özellikle Edirne şehriden bahsederken “*Çünkim feth olmuş, imâretleri ve dârü'l-mülk olmuş gayet ni'metlü şehirdür. Hammâm, mescid ve esvâkları vardır*” (128a) demesi bu eserin tercüme ve kendisinin eklemeleriyle Edirne'nin fethi olan 763 [1362] yılından sonra olduğunu göstermektedir. Kostantiniyye ile ilgili verilen bilgiler ise diğer *'Acâyibü'l-mahlûkât*'larda verilen bilgilerden daha teferruatlıdır. F. Taeschner'in, “Osmanlılarda Coğrafya”¹² adlı makalesinden bu eseri görmüş olduğu anlaşılmaktadır. Yalnız eserin numarasını İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi TY 2307 olarak vermektedir¹³. Taeschner adı geçen makalesinde “*Eseri elimizde bulunan en eski Osmanlı coğrafyacısı Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân'dır*” dedikten sonra Arapça olarak Coğrafyayla ilgili pek çok eser yazıldığını ve bu eserlerden yararlanılarak yazılan Türkçe coğrafi eserler de olduğunu söyler. Bu cümleye bir not koyan (2. not) makaleyi Almanca aslından çeviren ve ismi verilmeyen mütercim ise bu notta önemli bir açıklama yapmış İstanbul Dârülfünûn Kütüphanesi'nde 2307 numarada “*'Acâyibü'l-mahlûkât ünvanı altında daha eski bir esere tesadüf edilmiştir. Profesör Taeschner makalesinin intişârını müteâkip İstanbula geldiği zaman bu eseri bizzat tetkik etmiştir.*” dedikten sonra bu nüsha ile ilgili bilgileri vermiş ve özellikle bu eserin İstanbul'un fethinden evvel ama Edirne'nin fethinden sonra yazılmış olduğunu

11 Bu nüshasının numarasını A. Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim* 2. baskı (İstanbul: 1943), s. 14'te İstanbul Üniversitesi Yıldız, Tabiye 520 olarak vermiştir. Bu kütüphanenin numaralanması şimdiki halde koleksiyonlara göre değil Türkçe yazmalar, Arapça yazmalar ve Farsça yazmalar olarak dillerine göre “1” numaradan başlatılarak numaralanmıştır. Ayrıca bkz. Cevdet Türkay *İstanbul Kütüphanelerinde Osmanlı'lar Devrine Aid Türkçe-Arapça-Farsça Yazma ve Basma Coğrafya Eserleri Bibliyografyası* (İstanbul: Maarif Basımevi, 1958), s. 69.

12 *Türkiyat Mecmuası II* (1926), s. 275.

13 Bu kütüphanedeki numaralama sisteminin değiştiği daha evvel not 11'de bahsedilmiştir. Fakat hem Adıvar'ın verdiği numara hem de Taeschner'in verdiği numaraların değişik olması anlaşılabilir.

vurgulayarak “*Şimdiki halde Osmanlı devrinin ilk coğrafi eseri olmak icâb eder*” hükmünü vermiştir¹⁴.

İkinci tercüme ise Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuri Arlasez 128 numarada kayıtlı olan *‘Acâyibü’l-mablûkât*’tır. Blochet¹⁵, İsmail Hakkı Uzunçarşılı¹⁶ ve A. Adnan Adıvar¹⁷ bu eserin mütercimini Rükneddîn Ahmed olarak vermişlerdir. Fakat elimizdeki tespit edilen dört nüshada da bu ismi destekleyecek bir kanıt bulunmamaktır. Burada geçen “Rükneddîn” ibaresi dinin direği olarak bir dua cümlesine aittir. “*Vêd-devâmu lâ-zâle rüknü’d-dîn*” (Nuri Arlasez 128, 2b). Dolayısıyla bu eserin mütercimi adını vermez. Bu eser I. Mehmed (Saltanatı 816/1413-1421) zamanında tercüme edilmiştir. Bu da mütercim’in “*Ebü’l-feth Hudâvendigâr Mehmed bin sultânü’l-gâzî es-sa’îd eş-şehîd Bâyezîd Hân*” (2a) sözlerinden eserin I. Mehmed zamanında tercüme edildiği anlaşılmaktadır. Mütercim I. Mehmed’den başlayarak Osman Gazi’ye kadar Osmanlı sultanlarının ismini verir.

Eser, içinde Tûsî’nin eserine göre atlamalar varsa da tamamıyla Tûsî’nin *‘Acâyibü’l-mablûkât ve Garâyibü’l-mevcûdât* adlı eserinin tercümesidir. Fakat mütercim bundan söz etmez. Bu eserin geniş tanıtımı yapılacağından tespit edilebilen ve görülen bütün tercümelemlerden kısaca söz edildikten sonra tekrar ele alınacaktır.

Üçüncü tercüme Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân¹⁸ (ö. 870/1466’dan sonra) tarafından 857/1453 yılında kaleme alınan ve Gelibolu’da tamamlanan Kazvî’nin aynı addaki eserinden muhtasar olarak tercüme edilen ve Türkçede en çok tanınan tercümedir. Ahmed Bîcân eserini Hacı Bayram-ı Velî’nin işareti üzerine yazmıştır. Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emîrî, Tarih 897M 170x100 (110x55) mm. 46 yaprak (Aslında yanlışlıkla “2a” “1a” olarak gösterildiği için 47 yapraktır.) Baştaki yaprakta 1b ve III b boştur. II a’da eserin ismi ve müellifi yazılıdır, 1671/ 1753-54 tarihli Mustafa Subhî adlı temellük kaydı vardır. Sonda 1 yaprak boş. 17 satır, nesih. Açık krem rengi, kalın aharlı,

14 Taeschner, *a.g.m.*, s. 275, not 1 ve 2.

15 E. Blochet, *Catalogue des Manuscrits turcs II*, (Paris: Bibliotheque Nationale, 1933), nr. Suppl. Turc 1339.

16 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, 2. baskı (Ankara: TTK, 1961), s. 537.

17 A. Adnan Adıvar, *a.g.e.*, s. 14.

18 Âmil Çelebioğlu, “Ahmed Bîcân,” *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2 (İstanbul, 1989), s. 49-51.

su yollu, filigranlı Avrupa kâğıt. Başlıklar ve bazı kelimeler ve duraklarda bordo mürekkep kullanılmış. Cetveller yaldız ve siyah mürekkeple tahrirli. Bazı yapraklarda özellikle kahverengi, kendinden desenli parlak kâğıt cilt. 1a'da Ali Emîrî'nin vakıf mührü ve bir dua ve 46b'de Ali Emîrî'nin vakıf mührü, 1b'de kitabın Arapçadan tercüme olduğu 2a'da da adının *'Acâyibü'l-mahlûkât* olduğu belirtilmiştir. 3a'da fasl-ı felekiyyât'tan başlayarak, 3b'de kamer, 4a'da kevâkib, Utârid, Zühre, Şems, Mirrîh, Müşteri, Zuhâl, daha sonra melâike faslı, eyyâm (günler), şühûr (aylar), rûzgâr anlatılır ve mâ' (su), bahr, bahrû'l-acâyibât, Bahrû'l-Hindî fasıllarına geçilir. Kürretü'l-arz faslında da cibâl (dağlar), rub'û'l-meskûn, arzla ilgili konular, sular ve taşlar anlatılır. Nebâtât, hayvânât, insan, insan âzâları ile birlikte eczâü'l-insan, cin, hayvan ve tuyûrla son bulur. (46b). Yer yer tasavvufî ve didaktik özellikleri de olan bu eserde sayılan konularla ilgili efsanevi ve acâyip unsurlar da bulunmaktadır.

Dördüncü tercüme, Sürûrî¹⁹ (ö. 969/1562)'nin çevirisidir. Kazvînî'nin eserinin tercümesine dayanan bu eserin, Kanuni Sultan Süleyman'ın (saltanatı: 926-974/ 1520-1566) oğlu Şehzade Mustafa'nın (ö. 960/1553) isteği üzerine tercümesine başlanmıştır. Şehzade Mustafa'nın, babası tarafından öldürülmesi üzerine Sürûrî, eseri tercüme ettiği yerde bırakarak inzivaya çekilmiştir. Bu hususta Ömer Faruk Akün, Sürûrî üzerine yazdığı kapsamlı makalesinde şunları söyler²⁰.

“Sürûrî, şehzâdenin mahrem-i esrârı ve en nüfûzlu adamı olmuştur. 960 (1553)'te Şehzâde Mustafâ'nın Kanuni tarafından Karaman Ereğlisi'nde katlettirilmesi Sürûrî için kahredici bir darbe oldu. Bu elim vak'â üzerine inzivaya çekilen ihtiyar âlim, şehzâde için tercümeyle başlayıp onun ölümü ile yarıda bıraktığı K.al-'acâ'ib ve'l-garâ'ib (Topkapı Sarayı, Revan köşkü Ktp. Nr. 1088)²¹'de Mustafâ'ya karşı sevgi ve bağlılığını ifade eder”.

Sürûrî'nin yarım bıraktığı nüsha daha sonra Rodosîzâde tarafından tamamlanmıştır.

19 Ömer Faruk Akün, “Sürûrî”, *İslam Ansiklopedisi 11* (İstanbul, 1970); s. 249-250.

20 Ömer Faruk Akün, *a.g.m.*, 249.

21 Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu* (İstanbul; Topkapı Sarayı Müzesi, 1961) Katalog 1326 Revan no. 1088'deki nüshada 147 minyatür ve şekil bulunmaktadır. Aynı kütüphanede bu nüsha dışında 6 nüsha (kat. No. 1327-1332) daha bulunmakta kat. no. 1327, Hazine 405'te ve kat. no. 1332, Hazine 400'de de minyatür ve şekiller mevcuttur.

Altıncı tercüme, Gınâyî'ye atfedilen çeviridir. Gınâyî'nin tercümesi hakkında bilgiler sadece Kâtib Çelebi²² ve Bağdatlı İsmail Paşa²³'nin verdiği bilgilerle münhasırdır. Bu bilgilere göre Bosna kadısı olan Gınâyî'ye (ö. 990/) ait bir *'Acâyibü'l-mahlûkât* tercümesi vardır. Gınâ'ıyyü'r-Rûmî olarak tanınan yazar İbnü'l-Esir el Cezerî'nin (ö.630/1233) yazmış olduğu *Tuhfetü'l-acâyib* adlı Arapça eseri 969/1562 yılında *Mir'ât-ı Kâ'inât* adıyla Türkçeye tercüme etmiştir. İki nüshasının varlığı bilinmektedir. Sohrweide'nin verdiği bilgiler yukarıda verilen bilgilerle uyuşmaktadır²⁴. Sohrweide'nin görmüş olduğu nüsha 1 Muharrem 970/ 31 Ağustos 1562'de istinsah edilmiştir. Bu kanıtı dayanarak *Osmanlı Müellifleri*'nde Gınâyî'nin ölümünü 1061/1650 ve Sofyalı olarak verilmesinin yanlış olduğunu söyleyebiliriz²⁵. Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi'nde 142 numarada kayıtlı yazma eser de Gınâyî'ye aittir. Eserin ismi *Tuhfetü'l-acâyib ve Turfetü'l-garâyib* olarak verilmiştir. Aslında Cezerî'nin eserinin tam ismi de budur. Gınâyî hakkındaki bilgiler ise *Osmanlı Müellifleri*'nden alınmıştır²⁶.

Tezkiretü'l-acâyib ve Tercümetü'l-garâyib adıyla da bilinen diğer bir tercüme Eyyüb b. Halîl tarafından tercüme edilmiştir²⁷.

Yedinci tercüme, Hüseyin b. Mehmed b. Mustafa'nın 1109/1697'de tamamladığı tercümedir. *Mir'ât-ı 'acâyibü'l-mahlûkât ve keşf-i garâyibü'l-mevcûdât* adını taşıyan bu eser Kazvî'nin eserinin tam tercümesidir²⁸. Karatay bu eserin müterciminin Molla Tâhâ olduğunu söylerse de adı geçen kişi mütercim değil, müstensihdir²⁹. Diğer bir karışıklık da *Osmanlı Müellifleri*'nde *'Acâyibü'l-mahlûkât'*ın tercümesinin Yûsuf b. Mehmed Milevî tarafından yapıldığının söylenmesidir³⁰. Yûsuf b. Mehmed Milevî mütercim olmayıp yine Hüseyin b. Mehmed b. Mustafa'nın tercümesinin bir nüshasının müstensihidir. Nitekim Barbara Flemming *Türkische Handschriften* (Wiesbaden, 1968),

22 Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, s. 1127.

23 Bağdatlı İsmail Paşa, *Hadiyyat al-Ârifîn, Esmâ al-mu'allifîn va âsâr al-Musannifîn I* (İstanbul: MEB, 1951), s. 750.

24 Hona Sohrweide, *Türkische Handschriften 5* (Wiesbaden: Frans Steiner Verlag GMBH, 1981), s. 148, kat. no. 161.

25 Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri III* (İstanbul, 1342), s. 316, 1. not.

26 *Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu I* (06) s. 66-67 katalog no. 142 yazma no. 492.

27 G. Flügel, *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften II*, (Wien 1985), s. 508, no. 1440.

28 Diğer nüshaları için bkz. Günay Kut, *a.g.m.*, s. 317.

29 Fehmi Edhem Karatay, *a.g.k.*, s. 442-443 katalog no. 1332, Hazine 400.

30 Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri III* (İstanbul, 1342), s. 164.

s. 254, no. 318'de Hüseyin b. Mehmed b. Mustafa'nın tercümesinin bir nüshasının müstensihisi olarak Yûsuf el-Milevî'yi göstermektedir. Eser 1114/1702-1703 yılında istinsah edilmiştir. Bu son iki nüshanın da minyatürlü olduğu her iki nüshanın fiziki tanımında zikredilmektedir.

Sekizinci tercüme, Mehmed b. Mehmed Rodosîzâde'nin 1113/1701-1702'de tercüme ettiği *'Acâyibü'l-mahlûkât'*tır. Bu tercüme, Sürûrî'nin, Şehzâde Mustafa için yazmaya başladığı, ancak Şehzâde'nin öldürülmesi üzerine yarım bıraktığı tercümenin Rodosîzâde tarafından tamamlanan versiyonudur. Tespit edilebilen dört nüshası vardır³¹.

Bu tercüme dışında tespit edilen tercüme de bulunmaktadır³². Bir de Çağatayca tercümesi bulunmaktadır. Bütün bu tercüme bu yazıda verilen kişilerin tercümelerinin dışında da yapılan tercüme olması mümkündür. Gözden kaçırılanlar olabileceği gibi yazma eserlerin katalogları yayımlandıkça yeni tercümelele de karşılaşılabılır.

31 Nüshaları için bkz. Günay Kut, "Acâ'ibü'l-mahlûkât" *DİA I*, s. 317.

32 M. Streck, *a.g.m.*, s. 530, Günay Kut, *a.g.m.*, 317.

Tıpkıbasımı Yapılan Nuri Arlasez No. 128'de Kayıtlı Olan Nüşhanın Tanımı ve Diğer Nüşhaları

Nuri Arlasez 128

287x195 (212x123) mm boyutlarında, 403 yaprak 1a ve 403b boştur. 1b 9, diğerleri 15 satır, satırlardaki duraklar (vakfeler) altın yıldız harekeli ve iri nesih. Açık krem renkte orta kalın, aharlı, su yollu ve filigranlı kâğıt. Başlıklar, âyet ve Arapça ibarelerin çoğu kırmızı mürekkeple yazılı. Pek çok yaprak üst tarafından hafif rutubetli. 1b-2a'da cetvel dışı kalan kısımlar hatâyî ve beş yapraklı çiçek ve yapraklarla halkârî. 1b'de üstte sağ köşede Mehmed Cemîl adına yuvarlak bir mühür, ismin altında [1] 287 [1870-71] tarihi vardır. Mihrâbiye altın yıldız üzerine pembe ve havaî mavi mine çiçekli. Mihrâbiyenin içinde koyu lacivert zemin üzerinde vazo içinde mine çiçekler, içi boş yıldız safıhalı. Safıhanın sağında ve solunda lacivert ve altın yıldız zemin kiremit, pembe ve yeşil renkli mine çiçeklerle bezeli. Cetveller siyah mürekkeple tahrirli, altın yıldızlı. Mukavva üzerine koyu kahverengi, gömme şemseli ve salbekli, miklepli yenilenmiş cilt. 403a'da 1103 [1691-92] tarihinde Mehmed b. Mehmed eliyle istinsah edildiği kayıtlı ketebe kaydının bulunduğu kısmın sağ ve solu yine hatâyî çiçekler ve yapraklarla bezeli.

Mehmed b. Mehmed eliyle istinsah edildiği kayıtlı olan yaprak, 403 olarak numaralanmasına rağmen 200. yaprak numarası yanlışlıkla mükerrer olarak kayıtlanmış ve 200 B şeklinde numaralanmıştır. Ayrıca 8. yapraktan sonra beyaz, boş, numarasız bir yaprak bulunmaktadır. Bu boş yaprağın "a" yüzünün üst kısmına daha sonra birisi kurşun kalemle '*Acâyib-i mahlûkât* yazmıştır. 8b'de verilen reddâde boş yapraktan sonra gelen 9'daki kelimeyle aynı olduğundan burada herhangi bir atlama yoktur.

Eser hemen bütün yazma eserlerde olduğu gibi Besmele'den sonra hamdele ve salvele ile başlar. Yedinci satırın ortasında "*ammâ ba'd*" ile yazarın mukaddimesi başlar.

"Allâhu Te'âlânun bâzı nimetiniün şükriñ edâ idüp ve peygambere salât getirdiğimizden sonra pâdişâh-ı âdil cümle halkun zillidur ve umûri dünyânun fashidur anun dahi şükriñi edâ itmek vâcibdür (2a) ni'metün vücûdı ansız ke'l-ademdür" sözlerinden sonra bu kitabın I. Mehmed (Mehmed Çelebi) zama-

nında yazılmış olduğunu gösteren kısım başlar. 2a-3b arasında Mehmed bin sultânü'l-gâzî es-sa'îd es-şehîd Bâyezîd Hân (2a) cümlesinden sonra sırayla Sultan Murâd'ın, Orhan Gazi'nin ve Osman Gazi'nin adlarını Arapça dua cümlecikleriyle andıktan sonra “*Ben dâ'îye irişdi ki 'Acâyibü'l-mahlûkât kitâbını terceme idem. Zirâ ol kitâb-ı mukırr-ı efkâr ve mahall-i i'tibâr ve ma'den-i emsâl ve me'haz-ı 'ulûm-ı hikmetdür*” (2b) diyerek tercümesine başladığı eserin ne denli kıymetli bir eser olduğunu belirtir. Fakat bu arada hangi yazarın eserini tercüme ettiğini belirtmez ve padişahın gelen bu emr ile tercümeye başladığını ifade ederek bu eserle dünyanın sonuna kadar padişahın güzel vasıflarının ve övgüsünün yapılmasını diler (3a).

Tercüme 3b'de 8. satırda “*Âgâz-ı Terceme şöyle bilmek gerek ki Kısra pâdişâhlarının katında sözden artuğa genc dimezlerdi.*” diyerek sözün iki kısma ayrıldığını, birincisinin ne işitmeye ne de yazmaya değmeyeceğini, ikinci kısmının ise söyleyeni de dinleyeni de rahatlatacağını söyleyip sözü işiten kişi de onları yazar diyerek “*Çünkü hâl böyle oldu ise biz dahı diledük ki nesne cem'idevüz ki okuna ve işidene misâfirliğ itmeden ve cihânda 'acâyib-i cem'i mevcûdât ana ma'lûm ola*” (4a/8) sözleriyle kitabını yazma (tercüme etme) amacını belirtir.

Eserin düzenine geçmeden İskender'in ve İsa'nın âlemi gezip acayılar gördüğünü, İbrahim Peygamberin de âlemde acayıp görmek istediğini anlatarak Hak Teâlâ'dan “ölüyü nasıl diriltirsin” diye sorduğunu ve Hak Teâlâ'nın ona sen dört kuş al, bunları parçala hepsinin yünlerini, etlerini ve kemiklerini (sünüklerini) birbirine karıştırarak bunların her birini bir dağa bırak ve onların sana gelmesini söyle ve onları nasıl dirilttiğimi gör der (4b) Hak Teâlâ'nın emrini yerine getiren İbrahim kuşların dirildiğini görür. Bu “acâyibi” anlatıktan sonra yazar sözlerine devam ederek eserinin içinde âlemde görülen ve işitilen “acâyibler”in bu kitapta toplandığını tekrarlar ve onun için de eserinin adını *'Acâyibü'l-mahlûkât ve Garâyibü'l-mevcûdât* koyduğunu söyler (6a)³³.

Bundan sonra “hikâye” başlığı altında İskender'in cihanı gezmesi, Hint padişahının kendisine bir feylesof bir de Harun adlı bir tabip vereceğini anlatır (6b-7b). Bu hikâyenin arkasından 7b-18b arasında İskender, Lokman

33 Bu hikâyelere ve Hak Teâlâ'nın kudretini gösteren olağanüstü olaylara başka eserlerde de rastlamak mümkündür. Örneğin burada anlatılan İbrahim Peygamber'in Hak Teâlâ'ya “ölüyü nasıl diriltirsin” sorusuyla başlayan “acâyib”e *Tûtî-nâme* adlı eserde de rastlandığı gibi (bkz. *Tûtî-nâme*. Açıklamalarla sadeleştiren Şemsettin Kutlu (İstanbul: tercüman 1001 temel eser tarihsiz), s. 19.)

Hekim, Süleyman ve Belkıs ve yedikleri balığın canlanması, derviş ve İskender, Cemşid ve Hasan Basrî ile çok "acâyib" hikâyeler anlattıktan sonra "Bu mikdâr söz bu bâbda tamâm oldu, bundan sonra kitâbın düzenin beyân edelim Dürre-i 'arş ile başlayalım tâ ki dürre-i 'arş ile hatm idelim. Eğer bir kişi câm-ı gîtî-nümâdan haber sorsa ol bu kitâbdur. Zirâ ki her nesne ki gîtide vardur ya'nî cihânda bu kitâb anı bildürür. Bu kitâbun tertîbi bil ki on rükün üzeredir" (19a) der.

Daha sonra rükünlerin uzun uzadıya konularını verir. Aşağıda sadece genel başlıklar verilmiştir:

1. [er-]Rüknü'l-evvel: Göklerdeki acâyiblerdür (19a)
2. [er-]Rüknü's-sânî: Od 'acâyiblerindedür (19b)
3. [er-]Rüknü's-sâlis: Yirin suyun denizlerin 'acâyiblerindedür (19b)
4. [er-]Rüknü'r-râbi: Şol meşhûr şehirlerdedür ve mescidlerdedür ve bu bâb dahı mürettebdür (19b)
5. [er-]Rüknü'l-hâmis: Ağaçlarda ve otlardadır. Dahı mürettebdür (19b)
6. [er-]Rüknü's-sâdis: Kazılmış suretlerin tılsımındadır 'acâyibindedür (19b)
7. [er-]Rüknü's-sâbi: Âdemin 'acâyibinde şerîfnde ve şeref-i hilkatindedür" (19b)
8. [er-]Rüknü's-sâmin. Cinnîlerin ve şeyâtînlerin tılsımındadır ve gullerin esnâfında ve mekânlarındadır (20a)
9. [er-]Rüknü't-tâsi: Büyük küçük kuşların 'acâyibindedür ve hâsiyyetlerindedür (20b)
10. [er-]Rüknü'l-'âşir: Kurunun ve denizün canavarlarının 'acâyibindedür ve dahı yırtıcı canavarların ve haşarâtun ve efî yılanların ve ağularun ve bundan gayrisinin 'acâyibindedür ve her nesne ki bunların sûretinde vardur ve eflâkde anun beyânıdır.

Her rükünde “mesele” kısmı, sonra bablar, bablarda fasıllar ve konuyla ilgili hikâyeler bulunan kısmından sonra 20b'den itibaren *er-Rüknü'l-evvel* (1. Rükün) başlar. Hz. Cebrâîl, Mikâîl, Azrâîl ve İsrâîl'in sıfatları anlatılarak ulviyyât ve eflâkin acayıplıkları ikinci bab olarak devam eder ve şems, kamer, kevâkib, burûc anlatılır. Arada hikâyeler vardır. 38âda burçlara ait iki daire şekli bulunmaktadır. *er-Rüknü's-sâni* 53b'de, *sâlis* 65âda, *râbi'* 113âda, *hâmis* 199b'de, *sâdis* 214b'de, *sâbi'* ve *sâminde* başlık yoktur. *Tâsi'* 305a, *âşir* 331âda başlar. Bu onuncu rükün 402b'de sona erer. Eser de burada tamamlanır.

Eser boyunca “rükünler” kırmızı mürekkeple yazılıken 7. ve 8. rükünlerde başlık bulunmamaktadır. 9. rükün ise yanlışlıkla 7. rükün olarak kayıtlıdır (305a). Eser 402b'de şu cümlelerle son bulur: *Pes kitâb ez'af-ı mahlûkâtile tamâm oldu. Nite ki evvel a'zam-ı mahlûkâtile ibtidâ oldu 'arşullâhdur.*

403âda ketebe kaydı bulunmaktadır: “*Harrarahû el-fakîrû'l-hakîr 'alâ yedi'z-za'f Mehmed bin Mehmed ... li-seneti selâse ve mi'e ve elf men lehü'l-'izzü veş-şeref min hicreti'n-Nebeviyye*”.

Acâyiplerden Örnekler

Eser hakkında biraz daha bilgi vermesi bakımından kimi rükünlerin acâyiblerinden bazı örnek vermek yerinde olacaktır:

Birinci rükünden bir hikâye: “*Eydürler ki mağrib tarafında bir canavar vardır. Kaçan ki güneş doğar yavrusunu güneşe kor bir günde büyür. Anasından büyük olur. Vakti ki güneş batsa ol canavar ölür, yavrusu yine yüklü olur, güneş baticak ol dahî ölür. Ömrü dünyada iki gün olar* (38b: Sutûde, s. 50).”

İkinci rükünden çeşmeler-pınarlara örnek: (Nehirlerin acâyibindedir). “*Ayn-ı çeşme-i câcerm. Bu bir çeşmedür ki güneş doğıcak kurur bir katre su kal-maz. Güneş gurûb itse ol çeşme ulu su akar*³⁴ (79a-b, Sutûde, s. 106).”

Üçüncü rükünden örnek: (Taşların ve cevâhirin acâyibi bâbındadır) “*Zümürüd –zümürüd: Bir cevherdür ki bir niçe dürlü olur ki neftî ve reyhânî ve*

34 Ayrıca bkz. Mütercim Âsım, *Burhân-ı Kâtî' Tercümesi* (Tibyân-ı nâfi' der Tercüme-i Burhân-ı Kâtî') (İstanbul, 1254), s. 53'te “Câcermîne” başlığı altında şu bilgi verilmektedir. “Nûnla nâ-fehmîde ve vezinde bir çeşmidir ki güneş irtifâ buldukça suyu tedricile çekilir ve zevâlden sonra tedricile mütezâyid olup revân olur.”

sabûnî olur. Ekser zümürüdü sınık olur. Ma’deni maşrık dağlarındadır. Ol yirde ki zümürüdü ola anda altun ma’deni olur. Zehrün tiryâkidür. Şerbeti iki arpa mik-dârıdur. Ayran içinde ezerler, zehr içmişe virürler. Ba’zı eydürler ki efî yılanun gözi zümürüde düş olsa kör olur (100b-101a; Sutûde, s. 145).’

Dördüncü rükünden örnek: “*Kostantiniyye. Bir şehirdür ulu, deniz kenârında iki cânibi deryâdur ve bir cânibi sahrâdur. Dâr-ı melikü’r-Rûmdur. Ka’bü’l-ahbâr eydür: Çün beytü’l-Makdisi vîran oldu ehl-i Kostantiniyye şâdîlik itdiler. Allahu Taâlâ ana va’de itdi ki anı şöyle harâb ide ki horûs dahı banlamaya ve yir hareket ide. Üç od peydâ ola; biri zift ve biri nefî ve biri kibrît dahı şehri kavmiyile yaka. Anlarun feryâdı ‘anân-ı semâya irişe. Kaçan ki bu böyle olsa on iki pâdişâhun hazînesini kalkanlarla bahş ideler ve ‘acâyibler çokdur. Cümlesinden birisi oldur ki anda yılan yokdur. (171a-b), Sutûde, s. 261).’*

“*Konya: Bir şehirdür Rûm içinde Konya’dan tâ Kostantiniyye’ye kadar yedi günlük yoldur. Müslimânlardur. Anun padişâhı ‘âdil olur. Zâlim pâdişâhı getirmez. Bu şehriün üç burcu vardur. Çevresi küffârdur. Ana cizye virürler (171b, Sutûde, s. 2612).’*

Altıncı rükündeki süslü (menkûş) suretlerden birine örnek:

“*Türkistân vilâyetinde bir sûret itmişlerdür. Bir dağ üstinde düzmişlerdür (Bu sûret) elini ağızına urmuşdur. Kaçan kim kızluk olsa anda varurlar, oğlan-cuklar andan sorarlar. O sûret elini ağızından giderür, bir ulu su ağızından çıkar, sahrâlar yaykar. Ol kimse anun şefâ’atiyle elini ağızından giderür ol memleketi ana virürler. Andan sonra oğluna virürler tâ bir kızluk daha olunca. Bu sûret bir tılsımındur. Bir ulu pınarun üstinde ki lülesi bununun ağızındadır (214b, Sutûde, s. 336).’*

Yedinci rükünden örnek: “*Sıfat-ı bahrî (Âdemin acâyibinde olanlar): Bir bâzirgân hikâyet itdi ki Zengibâr deryâsı sâhilinde birgün gemicilerden birine girîvi âvâz geldi ki bir canavar çıktı denizden ve anı dutduk, elin ayağın bağladuk. Cemî-i âzâsı âdemiye benzer likin teni balık pulu gibi pullu. Ne ta’âm yir ve ne su içer. Üç güne degin diri kaldı sonra öldü. Ana Bahrî dirlerdi (245b, Sutûde, s. 419).’*

Dokuzuncu rükünden örnek ‘Ankâ (Hurûf-ı hecâya göredir. Kuşların acâyiblerin ile ilgilidir).

Hikâyet: *Melik-i Sistân ârzû itdi ki Sîmurgı göre. Dahı Hindustân'a vardı. Sîmurg haberin sordı. Eytidı ki 'ankâlar ol vakitde Râmin cezîresine gelür. Pes ol melik muntazır oldı ol vakit olunca. Çün vakit yakın olıcak vardı gördi ki bir yüce 'azîm dağ tepesi göğe yitmiş ve üzerinde bir 'azîm ulu ağaç ve anun yuvası anda. Pes melik ol yuva katında gizlendi. Nâ-gâh Sîmurg geldi. Gördi Melik hevâ yüzi rengâreng oldı, latîf elvânlarla ve dahı çeng âvâzı dürlü sâz(lar)la ki âdemî işitmiş degüldür, işitdi.*

Sîmurgun kanatları âvâzından ve ol yünlerinden od yıldurar. Melik-i Sîstân eydür. "şöyle sandum ki bir bâğdur ârâste yâ bâğçedür ki müzeyyen olmuşdur envâ'-ı çiçeklerle ve buhûrlarla mu'attar ve mutribler ki hevâdan seyr ider" bir 'azamet ve heybetile geldi. Ol ağaçdağı makâmına kondı. Melik nazar itdi gördi kim kanatları üzerinde hezârân zerrîn dâ'ireler çekilmiş. Melik dahı anı tamâm te ferrüc itdi, gördi ki minkârından bir filden büyük neheng düşdi. Anı dahı gey ta'accüb eyledi. Hindîler eydür" Ey Melik ne ta'accüb idersin ki anun korkısından bizim vilâyetümüzde ne arslan ve ne ejderhâ ve ne gergedân ve ne timsâh olur. Kamusını yer³⁵. (305b-307b, Sutûde, s. 513-14).

Son olarak yine dokuzuncu rükünden bir hikâye:

Hâsiyyet-i Tûtî: Bir ma'rûf kuşdur ki Hindüstân'da olur ve ana dil öğredürler. Âdem gibi söyler Târik-i ta'lîm oldur kim anun karşısına bir gözgü korlar dahı ol gözgü ardına geçerler, söylerler, dahı bakar kedüzin gözgü içinde görür. Eyle sanur ki söyleyen oldur. Kendü dahı öğrenür. Meselde dirler ki Tûtî dili sebebinden mahbûs oldı. Hârûn ur-reşîd bir gice bâğda yattı. Bir kuş gâyet âvâz itdi. Anun âvâzından rencîde oldı, dahı eline ok aldı, ol kuşun âvâzına râst itdi. Ol kuşu urdı, öldürdi. Pes epsem durmak hayırlıymış. Şöyle dimişlerdür ki "men samate necâ" ki epsem oldı kurtıldı. Tûtîyi sözinden ötürü habs iderler. Bil ki

35 Ankanın mitolojik serüveni için bkz. Gönül Tekin "Anka ve Güneş", *Türklük Bilgisi Araştırmaları* 30/III (Orhan Okay Armağanı III) s. 216-227. Gönül Tekin, bu makalesinde kaynak olarak kullandığı 'Acâyibü'l-mahlûkât'ın numarasını Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 2522 olarak vermiştir. Bu yazma bugün Nuri Arlasez 128'de bulunmaktadır. Nuri Arlasez aslında bu yazmaları kitapsever dostu Sahaf Raif Yelkenci adına bağışlamıştı. Böylece onun ısrarı üzerine yazmalar, Yazma Bağışlar kısmına kaydedildi. Nuri Arlasez'in bağışladığı yazmaların sayısı çoktu. Daha sonra onun adına bölüm oluşturuldu ve böylece oluşturulan bölüme de Nuri Arlasez Bölümü denildi. Yazma bağışlardaki yazmalar da yeniden numaralanarak Nuri Arlasez Bölümü'ne kaydedildi. Nuri Arlasez 128'in 1a yüzünde üstte Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 2522/128, altta "Merhum Raif Yelkenci hatırasına Sn. Nuri Arlasez Bağışı" kaşesi görülmektedir. Kendisini rahmetle ve saygıyla anıyorum.

öldürürler dirler ki bir kafesde bir tûtî vardı. Birgün taşradan bir tûtî geldi. Ol kafes üzerine kondı. Ol tûtî eydür buna “Eğer Hindûstân’a varursan bizüm ah-vâlimüzi anlara diyessin ki bize çâre nedür ki biz bu kafesden kurtulavuz.” Anlar bu haberi işitdiler dahı kamu düşüben öldiler. Yine ol tûtîye haber virdi. Bu dahı derhâl düşüp öldi. Çün tûtînin sâhibi gördi ki tûtî öldi çıkardı yabana bırakdı. Çünki tûtî taşra çıktı derhâl uçdı gitti. Ma’nâ oldur ki mâdâm ki gûyende; mah-bûs idi, şol vakit kurtıldı ki epsem oldı. Pes kişi baş terkin urmayınca maksûda iremez ve hem maksûd-ı aslî âhiretdür ana iremez tâ ki dünyâyı terk itmeyince. Dirler ki tûtînin eti, gönli katı eyler. Gevdesi yaşıldur, behîştiler rengin tutar. Boynında bir tavkı vardur. Kızıl ârâste kuştur. Bilâd-ı Zâbic’de çok olur ve eyü olur. Kuşların kanatları on iki olur burûc ‘adedince şâ[h]bâlleri yedi olur yedi yıldan ki ana seyyâre dirler anun ‘adedince (319a-320a; Sutûde, s. 529-30).

Tûtî’nin kafesten veya tuzaktan kurtulması için ölü taklidi yapmasıyla ilgili benzer hikâyeler, Lâmi’î’nin ‘İbret-nümâ veya ‘İbret-nâme adlı eserinde ve Tûtî-nâme hikâyelerinde bulunmaktadır.³⁶ Muhtemelen bu hikâyenin kaynağı daha eskilere dayanır.

Yazmanın İmlâsı

Bu yazmanın imlasiyle ilgili aldığımız örneklere de dayanarak birkaç noktaya temas etmek yerinde olacaktır. İstinsah tarihi olan 1103/1691-92, tercüme tarihine göre oldukça geçtir. Bu az da olsa kimi yuvarlak eklerin düz yazılmasından da anlaşılıyor. Buna, bu yazıdaki alıntılardan birkaç örnek verilecektir:

2â’daki “ansuz” kelimesinin “ansız”, 19â’daki “kitabun düzenin” tamlamasındaki “kitâbun düzenün”, 245b’deki “sıfat-ı Bahrî” deki “bağladuk” kelimesinin “bağladık” şeklinde harekelenmesi müstensih’in zaman zaman dönemin ek değişikliklerine uyduğunu göstermektedir. Bu örnekler Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emîrî, Tarih 897 numaralı 852/1448 yılında istinsah edilen şimdilik en eski istinsah olarak düşünülen nüsha ile karşılaştırıldığında

36 ‘İbret-nâme için bk. Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emîrî Roman 112, *Hikâyet-i Tûtî*, 49a-59a, ‘İbret-nâme için bk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 21 (İstanbul, 2000), s. 370-371. Tûtî-nâme için bk. İbrahim Sona, *Türk Edebiyatında Tûtî-nâme Hikâyeleri (İnceleme-Tenkitli Metin)*, basılmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara, 2012, s. 226.

yukarıdaki kelimelerin klasik dönemin kurallarına göre harekelendiği tespit edilmiştir. Ayrıca “Tûtî” hikâyesindeki 320'deki “şâ bâlleri” ibaresinde de “h”nın unutulduğu görülmüştür. Bütün bir metnin transkripsiyonunda daha net bilgilere ulaşılabileceği muhakkaktır.

Diğer Nüshalar

Nuri Arlasez 128 dışında bu eserin şimdiye kadar 3 nüshası tespit edilmiştir. Kataloglama çalışmaları devam ettikçe mümkündür ki başka nüshaları da ortaya çıkacaktır.

1. Nüsha: Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emîrî, Tarih 897. 250x160 (210x135) mm. boyutlarında, 324 yk., 324b boş. (başta 3 sonra 2 boş yaprak), 17 satır, harekeli, zaman zaman divanî yazı özellikleri gösteren hatla yazılı. Krem rengi orta kalın, âbâdî, aharlı kâğıt. Boşluklar cetveller ve bazı kelimelerin yazımı kiremit rengi mürekkeple, istinsahı sonda ketebe kaydında 'Alâü'l-mülk bin Abdülkerîm bin Bâyezîd el-Bistâmî'dir. İstinsah tarihi 18 Safer 852'de [23 Nisan 1448] Yenice'de yazıldığı beyan edilmiştir. 1a'da ve 324'a da Ali Emîrî'nin vakıf mührü bulunmaktadır. Kalın mukavva üzerine köşeleri ve sırtı kırmızı deri (yıpranmıştır) koyu lâcivert bez cilt. Yapraklarda lekeler ve nemlenmeler vardır. Baş ve son yapraklarda kopuk yerler bulunmaktadır.

Başı ve sonu Nuri Arlasez'le aynı olan bu nüsha yazısı itibariyle güzel ve istinsah tarihi bakımından da eldeki nüshaların en eskisidir. Önemli bir nüsha olması hasebiyle rükünlerin başlangıç yaprak numaraları verilecektir: 3a'da *Âgâz-ı tercüme* ile başlayan eserin rükünleri 13b-14b'de verildikten sonra rükünler başlangıç sırası ile şöyledir.

1. [er-]Rüknü'l-evvel 14b, 2. [er-]Rüknü's-sâni 38a, 3. [er-]Rüknü's-sâlis 46b, 4. [er-]Rüknü'r-râbi' 83a, 5. [er-]Rüknü'l-hâmis 147a, 6. [er-]Rüknü's-sâdis 162a, 7. [er-]Rüknü's-sâbi'de başlık yoktur. 8. [er-]Rüknü's-sâmin'de başlık yoktur. 9. [er-]Rüknü't-tâsi' 244a, 10. [er-]Rüknü'l-âşir 266a'da başlar. Eser 324a'da sona erer.

Nüshanın özelliği daha önce de belirtildiği gibi bu dört nüsha içindeki en eski istinsah edilen nüsha olarak tespit edilmiştir.

2. Nüsha: Süleymaniye Kütüphanesi, Dügümlü Baba 556. 222x134 (141x90) mm. boyutlarında 164 yk., 15 satır, harekeli nestalik, daha sonra yer yer nesih. Krem, orta kalın, su yollu ve filigranlı kağıt. Her yaprağın b yüzünde sağ alt köşede Dügümlü Baba'nın vakıf mührü bulunmaktadır. Önemli yerler kırmızı mürekkeple yazılı. Narçiçeği renginde Avrupa bez cilt. Sırtı kahverengi. 31a'da şekil için boş bırakılan bir kısım var. Eserin başı Nuri Arlasez 128'le aynı başlamakla birlikte hemen tercümeğe geçilmiştir. 12a-13b'de rükünler mufassal bir şekilde anlatılır. Sonu 164a'da “*Bu köyün halkı parâkende olup harâb oldu*” diyü cevâb virdiler Hak Teâlânun kudretlerine ve ibretlerine akıl irmek mümkün değildir. Âlem-i hayretde seyrân eylemekten gayri çâre yoktur. Vallâhu a'lem Temmet Kitâb-ı 'Acâyibü'l- Mablûkâti'l-kebîr).”

3. Nüsha: Son olarak Paris Milli Kütüphanesinin Suppl. Turc. 1339 numarada kayıtlı nüshasından söz edilecektir³⁷. Katalogun verdiği bilgiye göre 266 yaprak 30.5x20.5 santimetre boyutlarında nesih, şemseli kırmızı deri cilt. Fiziki tanımdan sonra eser hakkında verilen bilgiden bu eserin Kazvînî'nin yazdığı, Farsçasından “Rokn ed-dîn” tarafından “Sultan Muhammed I” zamanında Türkçeye tercüme edildiği kayıtlıdır.

Eserin başı ve sonu verilmemiştir. Yıllar önce bu konu üzerinde çalışırken bu Rükneddîn ismini araştırmak için söz konusu nüshanın başından birkaç yaprak istenmiş ve aynen daha evvel de zikredildiği gibi Nuri Arlasez 128'in bir başka nüshası olduğu tespit edilmiştir. A. Adnan Adıvar³⁸ ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı³⁹, Rükneddîn'e mal ettiği bu tercümeğe bir de Ahmed eklemiş, başkaca bilgi vermemiş, fakat tercümeği Kazvînî'nin eserinin tercümesi olarak kaydetmiştir. A. Adıvar ise sanırım eseri görmemiş, sadece Katalog'daki bilgiyi aktarmış olmalıdır. Ayrıca Blochet'in bu eserin, Kazvînî'nin Farsça yazdığı eserden tercüme edildiğini söylemesi Kazvînî'nin eserinin Arapça olduğunu bilmemesinden kaynaklanıyor olmalıdır.

37 E. Blochet, *Catalogue des manuscrits turcs II* (Paris, Bibliotheque Nationale, 1933), s. 238.

38 Bkz. Not 17.

39 Bkz. Not 16.

Sonuç

'Acâyibü'l-mahlûkât dinî, astronomi, tıp, botanik, coğrafya, kuşlar ve hayvanlarla ilgili pek çok bilgi yanı sıra çok çeşitli hikâyeleri, tılsımlı figürleri, inançları içine alan, ansiklopedik mitolojik bilgileri barındıran fevkalade önemli bir eserdir. Eserin bir diğer dikkat çekici özelliği de yazılış tarihi itibarıyla eskiliği dolayısıyla Eski Anadolu Türkçesi söz hazinesini bulundurması ve sade ve anlaşılır bir dille yani sade Türkçe ile yazılmasıdır. Dil bakımından büyük önem taşımakla birlikte on rükün içinde değinilen konular, hikâyeler bakımından da zengin ve üzerinde durulması gereken bir eserdir. Son sözler sadece Nuri Arlasez 128 ve diğer nüshaları için değil diğer tercüme için de geçerlidir.

Genellikle Tûsî ve Kazvînî kolundan gelenlerin ve bu makalede sözü geçen eserlerin Türkçe tercüme üzerinde yapılacak çalışmalar, açıklamalı indeksler Türkçenin gücünü göstereceği gibi sözcüklere yeni sözcükler de katacaktır. Hele tercümelede geçen hikâyelerin kaynaklarının tespiti, yaygınlığı üzerine yapılacak çalışmalar hem edebiyatımıza katkıda bulunacak, hem de o dönemin ansiklopedik bilgilerini öğrenmemizi sağlayacaktır. Bununla birlikte tercüme bir eser olduğu da cümle kuruluşlarında özellikle “ki”li cümlelerde çok belirgindir. Taeschner’in bu eseri sadece coğrafya ile ilgili bir eser göstermesi, içindeki bazı “rükün”lerin coğrafik olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu makalenin yazım süresince Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığına, Çeviri ve Yayın Dairesi Başkanı Yard. Doç.Dr. Ferruh Özpilavcı'ya Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Müdürü Ömer Kuzgun'a ve Millet Yazma Eser Kütüphanesi Müdürü Melek Gençboyacı'ya gösterdikleri kolaylıklar için teşekkürlerimi sunarım.

TIPKIBASIMI YAPILAN NÜSHANIN İÇERİĞİ*

[Mütercimmin mukaddimesi ve sebab-i te'lif]: 1b-3b

Âgâz-ı terceme : 3b-19a

[Rükünlerin Fihristi] : 19b-20b

1. Er-Rüknü'l-Evvel fi 'Acâyibi'l-Ecrâmi'l-'Ulviyye: 20b-45a

Arş (21a/2), Kürsî (22a/4), İsrâfil (23a/11), Sıfat-ı Cebrâil (24a/7), Sıfat-ı Mikâil (24b/12), Sıfat-ı Azrâil (25a/9), fi Zikri'r-Rûhânîyyîn (26b/11), Hâsiyyetü'l-kutûb (28a/5) (yanlılıkla "kulûb" olarak kayıtlı), Sıfat-ı Rûhânî (29b/12), Zikrû'l-kutbeteyni's-şimâliyyi ve cenûbiyyi ve suverühümâ (31a/14) (kırmızı mürekkeple yazılı değil 31a)

Bâb fi 'acâyibi'l-eflâk ve'l-'ulviyyât 33b-41b

fi Sıfatı's-semâvât ve hilkatihâ (34a/15), Hızlânü'l-Mecûsî (37a/10), fi Si'ati's-Şems ve menâfi'ihâ fi'l-'âlem (38b/1), Sûretü's-Şems (40a/6).

Bâb fi menâfi'il-Kamer fi'l-'âlem ve sıfatihî 41b-45a

Bâb fi zikri'l-kevâkib ve hüsnî (hasse olarak kayıtlı) hilkatihâ 45a-53a

Zikrû Zuhâl ve keyfiyyetü hilkatihâ (47a/6), Sıfatü'l-Müşterî (47b/15), Sıfatü'l-Mirrîh (48a/13), Sıfatü'z-Zühre (48b/12), Sıfat-i 'Utârid (49a/12), Zikrû'l-burûc ve keyfiyyetü hilkatihâ (49b/7), el-Hamel (50a/5), es-Sevr (50a/12), el-Cevzâ (50b/5), es-Seretân (50b/14), el-Esed (51a/6), es-Sünbüle (51a/11), el-Mizân (51b/2), el-'Akreb (51b/9), el-Kavs (51b/14), el-Cedy (52a/6), ed-Delv (52a/10), el-Hût (52a/15)

* Tıpkibasımı yapılan 'Acâyibü'l-mahlûkât ve Garâyibü'l-Mevcûdât'ın Nuri Arlasez no. 128'de kayıtlı olan nüshasının içeriği çıkartılırken rükünler, bâblar ve altındaki başlıklar dikkate alınmıştır, tüm hikâye ve fasıllar ayrıntılı bir şekilde gösterilmemiştir. Terkipler müstensihin kullandığı şekilde, bazen Arapça, bazen Türkçe, bazen de Farsça olarak aynen muhafaza edilmiştir. Ayrıca müstensih hatası olduğu düşünülen yazımlara parantez içinde işaret edilmiştir.

2. er-Rüknü's-Sânî fi'n-Nîrâni'l-'Acîbeti ve'llezî Yahdüsü beyne's-Semâ'i ve'l-Arz 53b-65a

Zikrî edyâni'l-Mecûsî ve 'abdi'n-nîrân (54b/2), fi Zikri's-sâ'ikati ve'ş-şuhu-bi ve'l-berki ve'r-ra'd (58a/8), Kavsi kuzah (59a/5) (yanlışlıkla "kûzah" yazılı), zü'z-Zünâbe (59b/8) (zü'z-Zevâbe olarak kayıtlı), fi Zikri 'acâyibi'l-hevâ ve'r-rîh ve letâfetihâ (60a/4), fi Kuvveti'l-hevâ (60b/6), fi Zikri'r-riyâh (62b/1), fi Zikri ecnâsi'r-riyâh (62b/15), fi Zikri's-sehâb ve sıfatihî (63a/4)

3. er-Rüknü's-Sâlis ve Hüve Müstemilün 'ale'l-Ebvâbi'lletî fi 'Acâyibi'l-Arz 65a-113a

[el-Bâbü'l-evvel] mine'l-miyâhi'l-letî halakahâ'llâh 65a-67a

el-Bâbü's-sânî fi 'acâyibi'l-bahri'l-mürettebeti 'ale'l-hurûf 67a-78a

Bahr-i Deryâ-yı Elmâs (67b/6), Bahri Sâni (67b/6), Bahr-i Belince ve Mükürümül (68a/7), Belhikân (69a/6), Batîha (69a/8), Sûliyye (69a/15), Ceyhûn (69b/5), Ceyhân (69b/11), Bahr-i Cehr-i Huveyr (69b/13), Bahr-i Cenesb (70a/1), Bahr-i Cügel (70a/14), Bahr-i Hârezm (70b/3), Bahr-i Ahlât (70b/8), Dicle (70b/12), Bahrü'r-Rûm (71a/5), Buhayra-i Zerre (71a/14), Bahrü'z-Zenc (71b/6), Bahr-i Sirâf (71b/11), Bahr-i Seyhân (72a/5), Bahr-i Şin (72a/10), Bahr-i 'Ummân (73a/4), Bahr-i 'Aden (73a/14), Bahrül-Gamâm (73b/3), Furât (73b/8), Femül-Ebvâb (73b/14), Femül-Esed (74a/3), Kulzüm (75a/4), Bahr-i Kostantiniyye (76a/9), Bahr-i Kelâf ve Bahrül-A'nâb (76b/7), Bahrül-Muhît (76b/10), Nîl (77a/6), Bahr-i Nabtş (77a/11), Hirkend (77a/14), Hübcülî (77b/9)

el-Bâbü's-sâlis fi 'acâyibi'l-enhâr ve'l-cedâvil 78a-85a

Nehr-i Endülüs (78a/8), Nehr-i Îlak (78a/14), Nehr-i Aras (78b/2), 'Ayn-i Ahmer (78b/5), 'Ayn-i Ahmas (78b/7), 'Ayn-i Esved (78b/12), 'Ayn-i Bâbil (78b/15), 'Ayn (79a/7), 'Aynu Çeşme-i Câcerm (79a/15), 'Aynül-Hayât (79b/2), 'Aynül-Hâr (80a/4), 'Aynül-Hâr (80b/4), 'Aynü'd-Dem (80b/9), 'Aynüs-Selvâm (80b/11), 'Aynüs-Sebt (80b/15), 'Aynü Âb-ı Sûzîn (81a/4), 'Aynül Hâr (81a/8), 'Aynü Şeb-dîz (81a/12), Nehr-i Âb-ı Taberiyye (81b/1), 'Ayn (81b/7), 'Aynül-Fâziyât (81b/11), 'Ayn-i Karkisâ' (81b/15), 'Ayn-i Karkisâ' (82a/3), 'Ayn-i Emeliyye (82a/10), 'Aynül-Merzâ (82a/13), 'Ayn-i Vezn (82b/3), 'Aynül-Yemin (82b/10), fi 'Acâyibi'l-âbâri ve'l-'ayni'l-mahbûn; (83a/4) [Bi'r] Mâmin (83b/2), Bi'r (83b/6), Bi'r (83b/9), Bi'r (83b/13), Bi'r (84a/7), Bi'r (84a/14), Bi'r (84b/2), Bi'r (84b/6), Bi'r (85a/2).

el-Bâbü'r-râbi' (yanlışlıkla tâsi' yazılı) fi-'acâyibi'l-arzi ve sıfatihâ 85a-90a

fi Taksîmi hattî'l-arz, misâhatü'l-'âlem, Fasl fi-hilkati'l-arz (86a/3)

el-Bâbü'l-hâmis fi-'acâyibi'l-cibâli ve sıfatihâ 90a-96b

Cebelü'l-Ahmer (90b/15), Cebel-i Eşk (91b/6), Cebel-i Uhud (91b/9), Cebel-i Ervend (91b/11), Cebel-i Üyâl (92a/10), Cebel-i Utvan (92a/12), Eşküvâre Tağı (92a/14), Cebel-i Bertâ'il (92b/4), Cebel-i Tetûme (92b/9), Cebel-i Tebbet (92b/12), el-Cebelü'l-Cîm (93a/5), el-Cebelü'l-Cârî (93a/6), Hâris ve Huvîres (93b/4), Cebelü'l-Hadîd (93b/8), Dumâvend (93b/12), Zehven (94a/12) (Zehûn kayıtlı), Cebel-i Sûn ve Sehûm (94b/4), Cebel (94b/7) (Musul hududunda), Cebel-i 'Azîm (94b/9), Cebel-i Yemen (94b/11), Cebel-i Sîra (94b/14), Cebel-i Ebvâb-ı Encûmîn (95a/3), Tûr-i Sînâ (95a/9), Tahmâ (95b/7), Cebelüt-Tuyûr (95b/12), Cebel-i Tayr-ı Nânî (96a/3), 'Akîk ve Kassâs (96a/8), Cebelü'n-Necm (96a/14), Cebel-i Kaysûr (96b/1), Cebelü'l-Yemûn (96b/6), Cebel-i Vakvâk (96b/9)

el-Bâbü's-sâdis (yanlışlıkla "sâlis" yazılı) fi 'acâyibi'l-ahcâri ve'l-cevâhir 96b-109b

Hacer-i Elmâs (97a/1), Hacerü'l-İshâl (97b/5), Besed (97b/7), Hacer-i Ezher (97b/15), Hacer-i Bedahş (98a/7), Hacer-i Bicâde (98a/10), el-Cemest (98a/13), Ceza' (98b/9), Hacerü'l-(mâi'l-)Yehûd (98b/15), Hacer-i Yerekan (99a/5), Hacerü'l-Kay'i (99b/6), Hacer-i Bâğız (99b/9), Hacer-i Dehnec (99b/11), Zeheb (100a/2), Ma'den-i Zer (100a/8) (Yemen'de), Ma'den-i Zer (100a/12) (Hind'de), Ma'den-i Zer (100a/15) (Zengibâr'da), Ma'den-i Zer (100b/4) (Türkistan'da), er-Rasâs (100b/9), Hacer-i Ruhâm (100b/11), Zümürrüd (100b/12), Cevher-i Zeberced (101a/11), Cevher-i Zücâc (101a/12), Cevher-i Zibak (101b/6), Cevher-i Zernîh (102a/5), Zâc (102a/8), Sünpâre (102a/14), Şûb (102b/12), Sadef (102b/15), et-Talk (103a/15), el-'Akîk (103b/5), Fîrûzec (103b/11), Fid-da (104a/1), Pûlâd (104a/6), Kehrübâr (104b/12), Kibrît (105b/1), el-Lü'lü' (105b/15), Hacer-i La'l (106a/13), Hacer-i Lâjiverd (106b/9), Mîknâtîs (107a/2), Ma'den-i Mûmiyâ (108b/10), Nûşâdır (109a/4), Hacer-i Mürde-seng (109a/6), Nühâs (109a/8), Yâkût (109a/15)

el-Bâbü's-sâbi' fi-zikri'l-menkûdeti ve gayrihâ (gayrihimâ yazılı)

109b-113a

Sahre-i Evvel (109b/9) (Beytü'l-Makdis sahresi), Sahre (110a/9), Sahre-i Mûsâ Aleyhisselâm (110b/8), Sahre (111a/10), Sahre (112a/8).

4. er-Rüknü'r-Râbi' fi'l-Bilâdi ve'l-Mesâcidi ve'l-Kenâyisi ve Gayrihâ 113a-195a

Beytü'l-Makdis (113a/14), el-Ka'betü'l-Mu'azzama şerrefehâ'llâh (114a/3), Sıfat-ı Hacerü'l-Esved (116a/9), Zikrü'l-Makâm (116b/7), Mescidü'l-Harâm (116b/15), Mescid-i Nebî (SAV) (117b/3), Mescid-i Nûh (AS) (118a/4), Mescid-i Mûsâ (AS) (118a/10), Mescidü'l-Kûfe (118b/4), Mescid-i Yahyâ (AS) (119a/3), Mescid-i Süleymân (AS) (119a/8), Mescid-i Dâvûd (AS) (119a/13), Mescid-i 'Îsâ (AS) (119b/6), Mescid-i Cercîs (AS) (120b/3), Mescid-i Afrîkıyye (120b/6)

Zikrü'l-kenâyisi'l-meşhûreti ve 'acâyibihâ 121a-123b

Kenîse-i Zahbûdiyye (121a/8), Kenîsetü'l-Meliki'r-Rûmiyye (121b/3), Kenîsetü'l-İmtihân (121b/15), Kenîsetü'l-Kıyâme (122a/11), Kenîsetü'n-Nâr (122b/5), Kenîsetü'z-Zeytûn (122b/15), Kenîse-i Mînâ (123a/8)

fi-Zikri'l-bilâd ve'l-akâlîm 123b-189a

İlyâ (123b/4), Ablaku'n-Nerd (124a/11), Kal'atü'l-Ebyaz (124b/4), Beyzâ'ül-Basra (125b/1), Bâbil (126a/2), Bilâd-ı Pehleviyye (127b/11), Bulgar (128b/6), Bestâm (128b/13), el-Basra (129a/2), Bağdâd (129b/9), Buhârâ (130b/13), Belh (131a/4), Berda' (131a/8) (Berda'î kayıtlı), Bed (131a/10), Bulus (131b/4), Ba'lebek (131b/7), Bencehîr (131b/13), Best (131b/15), Bâmiyân (132a/2), Bahreyn (132a/3), Balasakun (132a/4), Barkâldur (132a/7), Bûstan-ı Süleymân (AS) (132a/11), Kal'a-i Belkîs (132b/6), Tüster (134b/11), Tedemmur (135a/7) (Tedmur), Tiflîs (135b/8), Tebük (135b/15), Tîkrît (136a/2), Tîmâ (136a/3), Tîs (136a/5), Tebbet (136a/6), Türkistân ve Tagazgaz (136a/12), Taht-ı Süleymân (AS) (136b/5), Cesîm (137a/13), Şehr-i diğér (137b/2), Şehr-i diğér (137b/3), Şehr-i diğér (137b/8), Câbilkâ (138a/13), Cündişâpûr (138b/12) (Cend-i Şâbûr kayıtlı), Cürcân (139a/11), Câcelî (139a/14), Cefâniyân (139b/2), Kal'atü'l-câriye (139b/4), Cilân (140a/13), Hadr (140b/1), Beldetü'l-Hıbre (141a/11), Husûmet (142b/4), Hımıs (142b/14), Habeşe (143a/4), el-Hacer (144a/4), Haleb (144a/6), Hâfizü'l-'Acûl (144a/7), Hûrnuk (144b/3) (Havernak?), Had-râ (145a/13), Rûm (147a/1), Medînetü'r Rûmiyye (147a/14), Rey (148a/6), Rûyân (148a/14), Re'sü'l-'Ayn (148b/9), Re's[-i Mehrimer] (148b/11), Kubbetü'r-Rasâs (148b/14), Zenc (150b/4), Zervâ (150b/12), Zengibâr (151a/1), Zâvelistân (151a/6), Sîstân (151a/11), Semerkand (151b/4), Serendîb (152b/13), Sürûşe (153b/3), Sefîn (153b/7), Sedîr (153b/13), Senced (154a/3), Kal'a-i diğér

(154a/7), Sedd-i Zü'l-karneyn (154a/15), Serîre (156a/5), Selâ (156a/10), Serahs (156a/12), Sikenderiyye (156b/5), Semâduk (156b/10), Şirmâh (156b/15), Şa'b-ı Büvân (157a/11), Şîr (157b/1), Şam (158a/b), Şîrvân (158a/12), Şîz (159b/7), Sîn (159b/15), Sanû (160b/13), San'â (161a/10), Hısnu's-Sakar (161b/7), Darvâc (162b/1), Tâ'if (162b/3), et-Tâbe (162b/12), Tuleytule (162b/14) (Talıtule kayıtlı), Tartûs (163a/2), Tûs (163a/7), (yanlışlıkla "Tûş" yazılı), Tırâz (163b/5), Tâlikân (163b/8), Taberistân (163b/9), Taberiyye (165a/1), 'Irâk (165a/12), Askalân ve Mekkiyye (166a/1), 'Amûriyye (166a/6), 'Asker (166b/13), 'Ummân (167a/4), Gür (167a/7), Gaznîn (167a/15), Gamadân (168a/1), Fârs (168b/2), Felestîn (169a/5), Fustât (169a/7), Fergâna ve Hâne (169a/10), Ferenc (169a/14), Kazvîn (169b/2), Kâdisiyye (170a/5), Karsîn (170a/8), Kasır (170a/13), Kum (170b/3), Kayrevân (170b/12), Kansâriyye ve Kinnesrin (171a/2), Karbatân (171a/4), Kâlîkîla (171a/8), Kostantaniyye (171a/10), Konya (171b/3), Kalîs (171b/6), Kasrû'l-Kavârîs (171b/11), Kasrû'l-Kusûr ve Kasrû'l-'Arûs (172a/6), Kûfe (172a/10), Kâyil (172a/15), Kûlem (172b/6), Kirmân (172b/9), Keys (172b/15), Kâşgar (173a/3), Leys (173a/11), el-Hârûn (173a/13), Mekke (173b/4), el-Medîne (174a/13), Mağrib (174b/13), Merve (176a/8), Mısır (176b/11), Mâverâ'ü'n-Nehr (178a/6), Medâyin (178a/14), Mühre (178b/7), Masûsiyye (178b/8), Menûn (178b/11), Mûlitân (178b/12), Mansûriyye (179a/8), Mehdiyye (179a/13), Mihribân (179b/2), Mûsıl (179b/7), Nihâvend (şehri) (179b/11), Nişâbûr (180a/10), Nusaybin (180b/13), Nevmiye (180b/14), Nabat (181a/5), Hısn-ı Nûşîrevân (181b/2), Nev-bahâr (182a/1), Hemedân (182b/1), [Herât] (183b/4), Hende (183b/15), Hirmân ve Nesrân (185a/10), Vâsıt (186b/13), Hümây bağî (187a/14), Yemâme (187b/4), Yemen (188a/4),

Bâb fi'd-diyâri'l-maklûbeti ve'l-bukâ'î'l-mu'tefiketi'l mahsûfe 189a-196a

Dırvân (189a/12), Vâdi'n-nesr (189b/15), Vâdi'l-metine (190a/3), ed-Diyârü'l-mazlûm (190a/9), el-Hîtânü'l-muhterikân (190b/14), Kal'atü'l-katrân (191a/13), ed-Diyârü'l-maklûbe (191b/15), Vâdi-i Cehennem (192a/11), Vâdi'r-remâd (192b/5), Hasf-i Sa'îd (193a/6), Hasf bi arz-ı Basra (193a/12), Hasf-i Harezmi (194a/6), Zikrû zelzeletin vâkı'atin bi-Kavmisin (194a/12), Zelzeletü bi-diyârı Benî Şakîk (194b/7), Zelzele-i Antâkiyye (195a/9),

Bâb fi-zikri'l-mevtâ ve't-tavâ'ini'l-hâdiseti fi'l-ezmân 196a 199b

Tâ'un-ı 'İmrâs (196a/10), 'Âmür-remâd (196a/14), 'Âmür-ru'af (196b/2), 'Âmül-fukahâ' (196b/7), es-Sudâüd-dâ' (sadâm) (197a/2), 'Âmül-kilâb (197a/5), fi'r-Remyi ve'l-kazfi ve'l-hasf (198a/4), Rihun safrâün ve hicâretün sûd (198a/12).

5. er- Rûknü'l-Hâmis fi'l-Eşcari ve's-Simâri ve'l-Haşâyîş 199b-214b

el-Ütrünc (199b/9), Âbînûs (200a/7), el-Âs (200a/12), İsbereng (200b/2), el-Bakam (200b/7), Beliş (200b/11), Belesân (200B a/4), el-Basal (200B b/6), Bellût (200B b/11), Tîn (201a/1), et-Tüffâh (201a/10), Cevz (201b/9), Haşebetü'l-cevelân (202a/14), Hûr (202b/3), Şecere-i hamâmâ (202b/5), Hanzal (202b/8), Halenc (202b/13), Hadeng (kayın) (202b/15), Dülb (metinde "delb", çınar ağacı) (203a/7), Dâr-ı şa'itân (203a/10), Devrân (203a/12), Dîvdâr (203b/2), Demkûs (203b/5), Denes (203b/7), Rümân (203b/9), Râvend (204a/2), ez-Zeytûn (204a/7), Zakkum (204b/11), Za'ferân (204b/13), Tarfâ (205a/1), 'Ûd (205a/10), el-'Anber (205b/3), el-'Ar'ar (205b/13), 'Unnâb (206a/1), 'İneb (206a/8), Gubeyrâ (207a/5), Fülful (207a/11), Fıstık (207b/4), el-Kar'u (kabak) (207b/10), Karanfil (208a/1), el-Kıssâ' (208a/6), el-Kümmesrâ (armut) (208a/10), el-Keberre (208b/1), el-Kâfûr (208b/9), Kişmen (209a/7), el-Lezv (209b/1), Muhtem (209b/6), Nerces (nergis) (210a/5), en-Nahl (hurma) (210a/12), Nârcil (211a/3), Helilec (211a/12), el-Verd (gül) (211b/4), Yebrûc (211b/15)

Fasl fi'l-'acâyibi'l-eşcâri'l-mechûleti'l-garibe 212b-214b

Sabâhu'l-belevî (212b/11), Şecere-i bahriyye (213a/3), Şecere-i kebîre (213a/14), Şeceretü'l-'asâfir (213b/7), Şecere (213b/11), Şeceret-i haşebetü'l-ferah (213b/13), Şecere (214a/1), Şecere-i kâzû (214a/4), Şecere-i kâvî (214a/6), Şecere (214a/9), Şecere (214a/14), Şecere (214b/2).

6., 7., 8. er-Rûknü's-Sâdis fi's-Suveri'l-Mankûreti'l-Menkûşe ve (er-Rûknü's-Sâbi' ve's-Sâmin) 214b-305

Sûretü'l-enbiyâ (216a/1), Sûretü'l-enbiyâ (218b/2), Faslun fi's-suveri'l-garibe (220a/4), Suret (220b/1), Suret (220b/5), Suret (220b/13), Sûret-i İskender (221a/11),

fi-Zikri'l-'ayn (222a/1), 'Aynü's-sevâ' (222b/4), Hevâss-ı sem' (223b/2),

Fasl dâşten-i erganûn ve mûsikâr şâyed ve yâne (225b/11),

fi-Zikri'l-lisân ve hatarihî (227a/1), Sıfatü'l-fem (228b/2), Zikrü'l-lems (229a/13), Hâsiyyetü's-şar' (229b/5), el-'Azm (230a/8), el-Mirâre (230b/2), es-Sürre (230b/4), el-Bevl (230b/7), el-Gâ'it (230b/15), fi-Zikri'n-nisâi ve ah-lâkihinne (231a/3), Zikrü havâssı hayzı'n-nisâ' (233b/10), fi Zikri'l-hısyâni ve tubâ'ihim (234b/5).

Bâb fi-tabakâti'n-nâsi ve ahlâkîhim ve suverîhim 236a-242b

fi-Zikri'l-Âdiyyeti't-tivâli'l-akviyâ' (236b/14), Sıfat-ı 'Avc b. 'Unuk (237b/4), fi-Zikri'l-Âdî fi 'ahdi Ya'kûb 'aleyhisselâm (238a/14), el-Âdiyyü's-Serendîbî (239a/2), en-Nisâü'l-âdiyyât min cünûdi İskender (239a/14), fi-Zikri'imre'etey-ni 'Âdiyeteyn (240a/13), fi-Zikri'l-Âdiyyi'l-Bâbilî (240b/15), fi-Zikri'l-Âdiyyi's-sînî (241b/1), fi-Zikri'l-Âdiyyi'l-Ebilî(241b/14).

fi-'Acâyibi'l-âdemiyyîne fi-küllî zamân 242b-247a

Zikr-i İlyâs 'aleyhisselâm (242b/4), Zikrû'l-Hızır 'aleyhisselâm (243a/3), Zikr-i Şem'un (243b/14), Zikr-i Tensüz ve 'acâyibihi (244a/12), Zikrû Destân bin Sâm (metinde "Şam") ve halîfetihi (244b/6), fi-Zikri'r-racülî'l-ablak (245a/9), Sıfat-ı bahrî (245b/7), Nev'-i âhar (Kurtuba şehrinde) (245b/13), Zikr-i Keykâvus (246a/2), züs-Sediyye (246a/15), Mevlûd-ı nâdir (246b/7).

Zikr-i kabâyilü't-Türk ve ahlâk-ı ümemihim 247a-250b

Harkâhî (247a/11), Rehmî (247a/14), Hüreysîmî (247b/3), Burtâsî (247b/5), Tâtârî (247b/11), Buğracî (248a/1), Becenâk (248a/7), Bulgârî (248a/15), Rûsî (248b/9), Sûrî (249a/5), Şeftân (249a/8), Sînî (249a/10), Ye'cûc ve Me'cûc ve Nâsik ve Mensek (249b/6), Târîs (250a/1), Tâyife-i Mencilî (250a/12)

Bâb fi-zikri's-Sûdân (metinde "sevâd") ve'l-Hind ve'z-Zenûc ve ümemihim 250b-253b

Tâyife-i Hürkendi (251a/2), Tâyife (251a/4), Tâyife (Tâzân) (251a/6), Tâyife (Tarsûlî) (251a/13), Tâyife (Zenc) (251b/8), Tayife (Lenc) (251b/10), Tâyife (mellâhiler) (251b/14), Tâyife (Neyyâr) (252a/1), Tâyife (Nevbe) (252a/5), Nat-yân (253a/6).

Bâb fi-Zikri'n-Nesnâs (Neşnâs kayıtlı) min cinsi'l-âdemiyyi ve emine mine'l-cin 253b-269a

Cins-i âhar (254b/8), Zikrû'l-âdemiyyi ve derecâtihim (254b/12), fi-Şerefi'n-nebî 'aleyhisselâm (255b/5), Zikrû men idde'a en-nübüvvete ve kezzebühüm ba'de'n-Nebiyi sallallâhu 'aleyhi ve sellem (257b/2), fi Zikri'l-keheneti ve ahvâlihim (258b/6), Talîha (261a/11), Zikrû da'vâi şucâi'n-nübüvve (261b/9), Zikrû kehâneti Meliki'l-Acem Rüstem (262b/7), Zikrû'l-kâhin ellezi zahara fi eyyâmî'l-Gerşasb (metinde "Gerşâşeb") bin Luhrâb (263b/2), Fitnetü'z-Zerşeb beyn'e'n-nâs (264b/4), fitnetü'l-Mâni'z-zındîk (265a/2), Zikrû mu'cizâti'l-enbîyâ' (AS) (266a/4), fi-Zikri kerâmeti'l-evliyâi ve cevâzihim (267b/10).

Bâb fî zikri'l-Kîmyâ 269a-271b**Bâb fî 'ilmi't-tib ve'l-mu'âlecât(mu'âcelât yazılı) 271b-287b**

Fasl fî-zikri'l-havâs (278b/13), fî-'ilmi't-tıbbi ve't-tedâvî (279b/14), San'athâ-yı nevâdir (280a/4), Fasl fî-zikri'l-ağdiyeti ve tertibi'l-eکل (281b/1),

Fasl fî-zikri'l-menâmi ve hâli'l-ervâh (287b/8), Sıfat-ı Dîv-i Yârem (292a/10), Hel-yecüzü'l-ımtizâcü beyne'l-melâiketi ve'n-nâs (292b/15), Zikrû esnâfi'l-cin (294a/8), fî-Zikri ecnâsi'l-cin (295a/11), Bâb fî-zikri'n-Nesnâs (Neşnâs kayıtlı) (296b/9), fî Zikri'l-gûlâti ve ahvâlihim (298b/11), fî-Zikri'l-cinni ve hüm eltafi mine'l-ebâliseti ve'l-afârît (301a/12), fî-Zikri mevâzi'l-cin (303b/10). 287b-305a

9. er-Rüknü't-Tâsi' (metinde sâbi') fî-'Acâyibi't-Tuyûr 305a-321a

fî-Zikri'l-Ankâi ve mâ cerâ beynehû ve beyne Süleymân (305b/12), Zikrû'l-'ukâb (307b/11), Kâsirü'l-'izâm (308b/6), Sıfat-ı Nesir (309a/1), Hâsiyyetü'l-Hümâ (309b/1), Hâsiyyetü'n-Na'âme (310a/1), Garîb-i Nâ'as (310b/14), Hâsiyyetü's-Sakar (311a/4), Kahdân (devlüngeç) (311a/9), Cübârî (311a/15), Balaban (312a/1), Zikrû'l-Havâsil (312b/7), fî-Zikri'l-Hamâme (312b/12), Hâsiyyet-i Dîk (314a/13), Hâsiyyet-i Decâce (316a/2), ed-Dürrâc (317b/2), Tezerv (Sülün, 'Kudruv' şeklinde yazılı) (317b/4), fî Zikri'l-Bat (kaz) (317b/10), fî-Zikri's-Selvâ (318a/9), Hâsiyyetü's-Sakâ (318b/8), Hâsiyyetü't-Tûtî (319a/13), fî-Zikri't-Tâvus (320a/8), Hâsiyyetü'l-Katâ (320b/4), Zikr-i Külengi (Küleng, Turna) (320b/9)

fî-Zikri't-tuyûri'l-garîbeti fî'l-âfâk 321a-325a

Âgînîkûs 321a/10), Tuyûr-ı Berberî (322a/4), Çarşı ve Çüngerek (322a/9), Beşîr (322b/1), Tayr-ı Hızrânî (322b/5), Tayr-ı Kebîr (323a/6), Hâsiyyet-i Semender (323b/6), Tayr (323b/12, Tayr (Delîlü'l-Bahr) (323b/13), Tayr-ı diğér ('Abidi'n-Nâr) (324a/1), Tayr-i Garânik (324a/4), Tayr-ı diğér (Farkîz) (324a/9), Tayr-ı diğér (324a/14) (Fârvân), Tayr-ı Künkür (324b/3), Tayr-ı Kebûker (324b/7), el-Berâ'ad (324b/13), Sayd kerdên-i murgân 324b/15)

fî Zikri'l-bugâsi't-tuyûri'l-mûdire ve sıfâtihâ 325a-331a

Bûm (325a/5), Laklâk (326b/7), el-Lihâm (Tâvus) (327a/4), Hüdhdüd (327b/3), Gurâb (328a/13), 'Ufûr (329b/1), Zurzûr (Ebâbil) (329b/9), el-Hatâf (Kar-lâgûç) (329b/12), el-Huffâş (Yarasa) (330a/6), Ebûhârûn (330b/5), Ebûkalemûn (330b/13)

10. er-Rüknü'l-Âşir fi'l-Behâyimi ve'l-Hayvânâti'l-Kibâr 331a-402b

Fil (331a/4), Hâsiyyetü'l-İbil (335a/9), Hâsiyyetü's-Sevr (338a/6), Hâsiyyet-i Gâv-kûhî (340b/13), Hâsiyyet-i Gâv-âbî (341b/2), Hâsiyyetü'l-Feres (341b/15), Hâsiyyetü'l-bagal (344b/4), Hâsiyyetü'l-Himâr (345a/3), Hâsiyyetü'l-Ganem (347a/14), Hâsiyyetü'l-Kebş (Koç) (348a/6), Hâsiyyetü'l-Magaz (Keçi) (348b/10), Hâsiyyet-i Âhû (Geyik) (349b/14), Şikâk (350a/12), Cerbüş (350b/3), Sıfat-ı Yâmû (350b/10), Eres (351a/1), Dâye (351a/3), Zürrâfe (351a/9), Sıfat-ı Gergedan (351b/9), Danâca (353a/5), el-Esed (353a/10), ez-Zi'b (355b/14), Hâsiyyetü'l-Zübâb (Pars) (357a/7), Hâsiyyetü'l-Bebr (358a/5), el-Ferânîk (358a/13), Hâsiyyetü'n-Nemr (Peleng) (358b/3), Hâsiyyetü'd-Daba' (Sırtlan) (360a/4), Hâsiyyetü's-Şegal (Çakal) (361a/6), Hâsiyyetü'l-Kelb (361a/13), Kelbü'l-Bahrî (363a/12), Dübb (363b/10), Sıfatü'l-Hanâzîr (365b/11), Hâsiyyetü'l-Kirade (366a/12), Hâsiyyet-i Feylekûs (367a/5), Sıfat-ı Fegâcûs (367a/12), Sıfat-ı Sa'lebe (367b/6), Hâsiyyetü'l-Erneb (368a/15), Hâsiyyet-i Kâkum (368b/11), Sincâb (369a/4), Kankaz (Kirpi) (369a/10), es-Sinnevr (Çetük) (369b/11), Hâsiyyetü'd-Dele (Sansar) (370b/14), Sıfatü'l-Fâr (Sıçan) (371a/12), Fâretü'l-Müşk (Hâzinü'l-Müşk kayıtlı) (371b/15), Hulled (373a/10), Yerbû' (Yaban Sıçanı) (373a/13), İbnü'l-İrs (373b/1), Hirbâ (373b/12)

Bâb fi'l-hayvânâti'l-bahrî 374a-382a

Ra'âd (377a/9), Terkî (377a/12), el-Berestûc (377a/15), es-Semekü'l-esved ve'l-berestûc (377b/4), el-Harâtîm (377b/10), zü'l-Karneyn (377b/14), es-Semekü'l-bâl (378a/2), es-Semekü'l-Küsec (378b/2), Tîbâ (378b/2), es-Sakankûr (379a/14), timsâh (379b/5), Dıfda' (Kurbağa) (381a/7), es-Sülehfât (Sülfehât kayıtlı) (Bağa) (382a/5)

Zikrü'l-efâ'i ve's-sü'âbîn ve'l-hayyât 382a-402b

Hâsiyyetü's-Sü'bân (383a/9), Fasl fi's-Sümûm (385b/1), Sıfat-ı Naznâz (Kara Yılan) (387b/3), Sıfat-ı Semendâsâlar (387b/8), Sıfat-ı Ef'î (387b/15), Fasl fi's-Sümûm (388a/7), Hâsiyyetü'l-'Akreb (389b/7), Hâsiyyetü'n-Nahl (Arı) (390b/9), el-Ya'sûb (Sarı Arı) (392b/5), el-Cerâd (Çekirge) (392b/14), Hâsiyyetü'z-Zübâb (Sinek) (393b/11), Hâsiyyetü'l-'Ankebût (395b/1), Hâsiyyet-i Düdü'l-Kazz (Düdü'l-'Akreb kayıtlı) (İbrişim Kurdu) (396b/6), Hâsiyyetü'n-Neml (Karınca) (397a/8), Hâsiyyetü'l-Ba'ûz (Sivrisinek) (399a/10)

Ketebe kaydı 403a

